Inleiding prof.dr. J.A. van Kemenade tijdens PvdA congres op zaterdag 14 maart 1992

Partijgenoten, Congres,

Vandaag gaat u beslissen over veranderingen in de organisatie van onze partij aan de hand van de resolutie die het partijbestuur mede op basis van het rapport 'Een partij om te kiezen' heeft opgesteld. Terecht hebt u zich gisteren allereerst gebogen over onderdelen van de inhoud van ons beleid. Terecht, want de politiek gaat allereerst om de inhoud, de ontwikkeling, de versterking, het behoud van een meer leefbare, rechtvaardige en verdraagzame samenleving voor alle burgers. Terecht ook, omdat de aantrekkelijkheid van een politieke partij en haar wervingskracht onder de kiezers allereerst bepaald wordt en moet worden door wat ze de kiezer te bieden heeft aan zicht op zo'n samenleving en aan creativiteit en degelijkheid om dat dan ook in de praktijk van alledag daadwerkelijk te bereiken.

De organisatie en de werkwijze van een politieke partij zijn daaraan ondergeschikt, maar daartoe niet onbelangrijk.

De politieke democratie is immers de meest redelijke manier waarop vrije burgers gezamenlijk kunnen beslissen over de inrichting van hun samenleving en de politieke democratie is daarom, naar het woord

van Bernstein, ook voor sociaal-democraten en wellicht zelfs juist voor hen, niet alleen maar een middel om een doel te bereiken, maar een wezenlijk onderdeel van dat doel zelf. Politieke partijen spelen daarbij een belangrijke rol. Politieke partijen zijn immers organisaties van burgers gericht op de meningsvorming over de publieke zaak en op het functioneren van de politieke democratie. Door en in politieke partijen vormen groepen van gelijkgezinde burgers hun opvattingen over de te behartigen politieke belangen en de daaruit voortvloeiende taken van het openbaar bestuur, worden de personen geselecteerd die daaraan in het openbaar bestuur uitvoering kunnen geven en wordt aldus aan de stemgerechtigde burgers de mogelijkheid geboden om hun keuze te bepalen met betrekking tot de publieke zaak.

Voor een levende en levendige politieke democratie zijn politieke partijen die het intermediair vormen tussen de individuele burgers en het openbaar bestuur en die als zodanig door die burgers worden herkend dan ook van vitaal belang. Politieke democratie bestaat bij de gratie van de mogelijkheid van de burgers om te kiezen en daardoor hun opvattingen over de inrichting van de samenleving tot uitdrukking en tot

gelding te brengen.
Het is de opdracht van politieke partijen om dat recht om te kiezen daadwerkelijk vorm en inhoud te geven en de burgers te betrekken bij publieke zaak.
Het is ook de plicht van een politieke partij om zich voortdurend te bezinnen op de mate waarin ze daarin slaagt en op de veranderingen in haar organisatie en werkwijze die telkens noodzakelijk zullen zijn om die taak in veranderde omstandigheden naar behoren te vervullen.
Een plicht van iedere politieke partij, maar vandaag de dag in het bijzonder ook voor de Partij van de Arbeid.
Na haar vooraanstaande rol bij de wederopbouw in de veertiger en vijftiger jaren en haar nauwe betrokkenheid bij de sociaal-culturele ontwikkelingen in de zestiger en zeventiger jaren, is de Partij van de Arbeid in de jaren tachtig in de politiek en het maatschappelijk debat op de achtergrond geraakt. De partij is in zichzelf gekeerd en lijkt voor velen buiten de eigen kring en zelfs voor velen daarbinnen niet meer de inspiratie te bieden voor herkenbare en richtinggevende politieke en maatschappelijke stellingnamen.
Dit uit zich in ledenverlies, in een zeer geringe deelname aan partijaktiviteiten, in een marginale belangstelling voor ledenvergaderingen in afdelingen, in een geringe opkomst bij verkiezingen van juist die groepen die traditioneel de achterban van de Partij van de Arbeid vormden en derhalve in ongunstige verkiezingsresultaten. De Partij van de Arbeid neemt in dit opzicht overigens geen unieke positie in.
Er is sprake van een meer algemene malaise van de politiek en van een in het algemeen afnemende belangstelling van de burgers voor de politieke democratie en voor de politieke partijen. Dat geldt voor alle partijen, maar bij de één meer dan bij de ander.
Blijkbaar is de politieke democratie zelf in diskrediet geraakt en heeft het recht om te kiezen voor veel burgers weinig inhoud meer. Dat is ernstig omdat dat tenslotte zou kunnen leiden tot het faillissement of de uitholling van de meest redelijke manier om over de inrichting van de samenleving te beslissen, namelijk de politieke democratie, en dus tot een herleving van een samenleving gebaseerd op het ieder voor zich of het recht van de sterkste.
Dat impliceert overigens niet dat er in de samenleving bij velen geen belangstelling (meer) bestaat voor politieke of publieke aangelegenheden. Integendeel, zoals

telkens weer blijkt uit de vaak heftige reacties op beleidsmaatregelen en zoals iedereen kan horen die de moeite neemt om naar mensen te luisteren op het werk, in de tram of in de buurt. Maar blijkbaar wordt de politieke democratie en worden politieke partijen door velen niet meer als een geëigend of interessant platform beschouwd voor de bezinning over en de bespreking of de beïnvloeding van dergelijke publieke aangelegenheden. Dat dient de politiek zorgen te baren.
Vooral omdat er nu en in de nabije toekomst wel degelijk politieke vraagstukken, dat wil zeggen keuzen met betrekking tot de meest wenselijke, rechtvaardige en doelmatige inrichting van de samenleving, aan de orde zijn en er dus, wellicht meer dan ooit, behoefte is aan een stelsel van democratische menings- en besluitvorming, waarbij zoveel mogelijk burgers zich bewust betrokken voelen. In het bijzonder het streven van de sociaal-democratie naar een vrije en rechtvaardige samenleving voor alle burgers, naar een samenleving waarin mondige mensen vrij, maar niet vrijblijvend kunnen zijn, verplicht de Partij van de Arbeid tot een zodanige organisatie en werkwijze dat zoveel mogelijk mensen, vanuit hun specifieke positie, belangstelling, deskundigheid en mogelijkheden, betrokken kunnen zijn bij en geïnformeerd kunnen zijn over de meningsvorming en de besluitvorming met betrekking tot de inrichting van de samenleving naar die beginselen in telkens wisselende omstandigheden.

Om die, door velen gewenste ook noodzakelijke omslag te bewerkstelligen en daarvoor de voorwaarden te scheppen, zijn naast de politiek-inhoudelijke profilering en presentatie van de partij en zelfs mede ten behoeve daarvan tal van veranderingen vereist zowel in de organisatie en de werkwijze van de partij als ook met betrekking tot de "cultuur" binnen de partij, dat wil zeggen in de wijze waarop men met elkaar, met anderen en met de politiek omgaat.
In de Partij van de Arbeid is het gevoel voor rechtvaardigheid, van verbondenheid met mensen die worden achtergesteld en onderdrukt èn het verzet tegen machteloosheid en onrecht, terecht, diep geworteld. De grondhouding die de mensen in de sociaal-democratie verbindt is het streven naar een samenleving van mondige burgers die zich verantwoordelijk weten voor elkaar en die die verantwoordelijkheid tot gelding willen brengen, niet door middel van willekeurige en incidentele liefdadigheid, maar in de vorm van een stelsel van publiek verankerde rechten en

plichten.
Realisering van dat streven vereiste lange tijd een hechte organisatie die strijd leverde tegen machthebbers, tegen onrecht, tegen geprivaliseerde voorrechten van weinigen en tegen het onbekommerde eigenbelang dat anderen in de kou laat staan. Die strijd en het daaruit voortvloeiende wantrouwen tegen "andersdenkenden" en tegen autoriteiten binnen en buiten de eigen kring heeft de cultuur van de Partij van de Arbeid in hoge mate bepaald. De Partij van de Arbeid is daardoor, generaliserend, een in sterke mate gesloten, naar binnen gekeerde, organisatie geworden, meer gericht op het onverkorte eigen gelijk dan op het voorrecht van de twijfel, meer gericht op besluitvorming en gedetailleerde wettische controle van de eigen bestuurders dan op meningsvorming en op stimulerende gedachtenwisseling, meer gericht op wat verdeeld dan op wat, zowel intern als extern, verenigd, meer geneigd tot absolute stellingname dan tot relativering en tot het altijd noodzakelijke compromis met anderen en met de werkelijkheid.
Een organisatie ook die, in dat licht begrijpelijk, van haar leden een alomvattende loyaliteit vereist, van hen een grote inzet en een grote mate van betrokkenheid bij alle partijaktiviteiten vraagt en die eigenlijk niet ingesteld is op een wat lossere en telkens variërende relatie met wisselende groepen geïnteresseerden die zich wel verbonden voelen met de sociaal-democratische grondhouding, maar er geen behoefte aan hebben om dagelijks in de loopgraven te liggen. De Partij van de Arbeid is kortom daardoor in feite een sterk verzuilde organisatie geworden met alle culturele en organisatorische kenmerken van dien en als zodanig niet of niet voldoende meer in staat om als een politiek platform te functioneren in een inmiddels sterk geïndividualiseerde electorale omgeving van mondige mensen met gevarieerde interessen en belangen, maar wel met gevoel voor de noodzaak van solidariteit en verdraagzaamheid.
Ook de Partij van de Arbeid is dan ook toe aan een proces van ontzuiling en dat vereist zowel veranderingen in de cultuur als in de organisatie van de partij. Die culturele veranderingen, die samenvattend en in hoofdzaak zouden moeten leiden tot een meer open verhouding met de maatschappelijke omgeving en met andere politieke stromingen, tot meer aandacht voor meningsvorming en gedachtenwisseling dan voor gedetailleerde besluitvorming en herbevestiging van de politieke orthodoxie, tot relativering van het eigen gelijk en een minder wettisch en wantrouwende

opstelling, zowel intern als extern,
en tot een meer zakelijke en flexibele en minder leerstellige en tot alles verplichtende opstelling ten opzichte van leden en politiek geïnteresseerde burgers, zijn uiteraard nauwelijks "maakbaar" en zeker niet van de ene op de andere dag te realiseren. Dat is wel, of althans meer, het geval met veranderingen in de organisatie en de werkwijze van de partij, die in belangrijke mate de cultuur van de partij kunnen bepalen of beïnvloeden.
De commissie heeft daartoe op basis van een analyse van veranderde maatschappelijke omstandigheden, van de positie van de overheid en het openbaar bestuur, èn van de situatie van politieke partijen in het algemeen en van de Partij van de Arbeid in het bijzonder, een aantal aanbevelingen gedaan die naar onze overtuiging tot een verbetering van de vervulling van die opdracht van de Partij van de Arbeid in deze tijd kunnen leiden. Het is niet aan mij om die aanbevelingen nu te verdedigen of toe te lichten, laat staan om in te gaan op de resolutie van het partijbestuur of de amendementen daarop. U zult daarover na discussie en afweging besluiten nemen en zo hoort dat ook. Ik heb u, voor zover dat trouwens nodig was, slechts willen zeggen dat het daarbij niet alleen maar gaat om wat wijzigingen in de reglementen, de statuten of de structuur van een organisatie, maar dat het in de kern gaat om het functioneren van de politieke democratie zelf en om het herwinnen en versterken van de bijdrage die de Partij van de Arbeid daaraan, op grond van haar beginselen, dient te leveren.
Niet meer, maar ook niet minder.